

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик початкової освіти

Дипломна робота магістра

з теми: **ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ ПРОЄКТНОЇ
ТЕХНОЛОГІЇ**

Виконала студентка 2 курсу
PO1–M20 групи
(денна форма навчання)
спеціальності 013 Початкова освіта
Калачова Марія Олександрівна

Керівник:

Ковальчук О. В., старший викладач
кафедри теорії та методик початкової
освіти, кандидат педагогічних наук

Рецензент:

Горбатюк О. В., кандидат педагогічних наук,
доцент

Кам'янець-Подільський – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ПРОЄКТНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ.....	6
1.1. Сутність і складові соціальної компетентності.....	6
1.2. Методичні засади формування соціальної компетентності молодших школярів.....	19
1.3. Потенціал проєктивних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів.....	23
ВИСНОВКИ ДО I РОЗДІЛУ.....	29
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ ЗАСОБИМИ ПРОЄКТНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ.....	31
2.1 Діагностика сформованості соціальних компетентностей здобувачів початкової освіти.....	31
2.2 Методика формування соціальної компетентності здобувачів початкової освіти засобами проєктної технології.....	40
2.3. Динаміка сформованості рівнів соціальної компетентності.....	45
ВИСНОВКИ ДО II РОЗДІЛУ.....	48
ВИСНОВКИ.....	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	53
ДОДАТКИ.....	59

ВСТУП

У світлі стрімких змін у суспільстві та розвитку соціально-економічної ситуації в Україні компетентнісний підхід до освіти набуває все більшої актуальності. Змінюються вимоги, що пред'являються суспільством до особистості. Від сучасного випускника школи потрібен високий рівень самостійності, вміння мислити на рівні концептуальних альтернатив, розвинене продуктивне мислення і сформованість ключових компетентностей. Модернізація освіти спрямована на підготовку не лише високопрофесійного фахівця, затребуваного на ринку праці, а й людину, готову в різних ситуаціях стрімко змінюватися та пристосовуватися до умов навколишнього середовища, приймати вірне рішення, застосувати отримані знання на практиці.

Серед компетентностей особливе значення, на наш погляд, набуває соціальна компетентність. Сформована соціальна компетентність молодших школярів характеризує її як відкриту до суспільства особистість, що володіє навичками соціальної поведінки, готовністю сприймати соціальну інформацію, бажанням пізнати оточуючий світ. Стратегії соціальної поведінки, засвоєні в молодшому шкільному віці, можуть стати фундаментом розвитку повноцінної особистості.

Нова українська школа звертає інтерес до проектного навчання та активно впроваджує у сучасну освітню практику. При цьому освітній процес, організований на основі технології проектів, звичайно ж, відрізняється від традиційного навчання. Це шлях формування особистості, що дозволяє трансформувати навчання в самонавчання, запускає механізм саморозвитку. Головна відмінність дітей, здатних брати участь у проектній роботі – наявність пізнавального інтересу.

До проблем соціалізації особистості, розвитку її соціальної компетентності зверталися у своїх працях багато науковців, зокрема: аспекти соціалізації висвітлено у працях Г. Андреевої, Ю. Возної, Л. Зімакової,

А. Капської, С. Литвиненко та ін.; сутнісну характеристику феномену «соціальна компетентність» представлено у дослідженнях О. Борисенко, М. Гончарової-Горянської, Г. Марасанової, В. Шахрая та ін.; особливості змісту та шляхи розвитку соціальної компетентності учнів початкової школи презентовано у публікаціях Н. Басюк, Н. Бібік, С. Данилейко, Г. Коберник, В. Коваленко, Ю. Коротіної, О. Савченко та ін. Науковці доводять, що у період навчання у початковій школі формування соціальної компетентності учнів здійснюється через набуття системи соціальних навичок, серед яких: самоконтроль, почуття власної гідності, здатність розуміти вказівки та правила, яким слідувати, навички розв'язання конфліктів, спілкування, співробітництва і взаємодії.

Мета – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити технології формування соціальної компетентності здобувачів початкової освіти засобами проектної технології.

1. Проаналізувати проблему формування соціальної компетентності у філософській та психолого-педагогічній літературі.

2. Виявити потенціал проектних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів.

3. Визначити рівні сформованості соціальної компетентності молодших школярів.

4. Розробити та апробувати комплекс авторських проектів спрямованих на формування соціальної компетентності здобувачів початкової освіти.

Об'єкт дослідження - процес формування соціальної компетентності молодших школярів.

Предмет дослідження – формування соціальної компетентності молодших школярів засобами проектної технології.

З метою розв'язання поставлених завдань використано такі методи: теоретичні: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення наукової літератури з проблеми дослідження, що дало змогу з'ясувати ступінь її наукової розробки,

визначити термінологічний апарат дослідження; педагогічний експеримент (констатувальний та формувальний етапи); математичні для збору інформації та її обробки, статистичні (кількісний і якісний аналіз результатів експериментальної роботи); графічні для наочного ілюстрування та порівняння результатів експериментальної роботи.

Практичне значення одержаних результатів дослідження: матеріали дослідження можуть бути використані у освітньому процесі.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження апробовано в доповідях та виступах на науково-практичних конференціях, а також обговорювалися на засіданнях кафедри теорії та методик початкової освіти.

Публікації. Результати дослідження опубліковано у статті «Особливості процесу формування соціальної компетентності в дітей молодшого шкільного віку» збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка Сучасні технології початкової освіти: реалії та перспективи (2021).

Структура магістерської роботи. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків.

ВИСНОВКИ

Розвиток соціальної компетентності здобувачів початкової освіти є надзвичайно актуальною проблемою, оскільки відповідно до Державного стандарту початкової освіти, Нової української школи школяр має засвоїти не лише набір знань, умінь та навичок, а в першу чергу набути дорослого цінний соціально-практичний досвід, що сприяє розкриттю потенціалу дитини і є першим етапом її входження в доросле життя.

У магістерській роботі теоретично обґрунтовано теоретичне узагальнення та експериментально перевірити технології формування соціальної компетентності здобувачів початкової освіти засобами проектної технології. Результати проведеного дослідження засвідчили ефективність розв'язання поставлених завдань і дали підстави для формулювання наступних висновків.

Зокрема, проведено теоретичний аналіз проблеми розвитку соціальної компетентності, визначено структуру та умови розвитку соціальної компетентності в молодшому шкільному віці, обґрунтовано потенціал проектної діяльності як фактор ефективності розвитку соціальної компетентності у молодшому шкільному віці; виявлено та експериментально обґрунтовано можливості та ефективність розвитку соціальної компетентності молодших школярів засобами проектної діяльності.

В рамках вирішення першого завдання ми провели аналіз літературних джерел та розглянули поняття соціальної компетентності. Так, соціальна компетентність характеризується такими категоріями: по-перше, відображає взаємодію людини та соціального оточення; по-друге, передбачає сформованість у людини способів міжособистісної взаємодії, ці способи можуть ґрунтуватися на особистому соціальному досвіді через дотримання традицій, установок суспільства; по-третє, є інтегративною характеристикою, яка складається з кількох компонентів; по-четверте, вона має на увазі співвідношення власних цілей та потреб з цілями та потребами іншої особи, групи людей та соціуму в цілому.

Аналіз понять соціальної компетентності у роботах різних авторів дозволив нам сформулювати власне поняття соціальної компетентності, яку ми розуміємо, як здатність дитини до соціальної діяльності в сучасному суспільстві, до продуктивної взаємодії із однолітками та дорослими та успішному виконанню соціальної ролі учня. Модель соціальної компетентності можна уявити, як сукупність компетенцій, що сприяють соціальній адаптації учнів. Серед цих компетенцій можна виділити такі, як: ухвалення норм і правил взаємодії з людьми, відповідальність за свої вчинки, вміння конструктивним способом вирішувати конфліктні ситуації, вміння домовлятися, здатність до самоорганізації, оцінки діяльності іншого.

Структуру соціальної компетентності складають соціальні знання, вміння, навички та здатність учня застосовувати їх у практичній діяльності. Соціальні вміння та навички формуються у безпосередньому досвіді дитини шляхом активної соціальної взаємодії. Молодшого школяра важливо навчити вступати в контакт, організацію спільної роботи, розподілу обов'язків, вирішення конфліктів, дослухання до інших тощо. Ці навички формуються під час групової роботи, тому однією з найважливіших умов розвитку соціальної компетентності ми вважаємо спільну відповідальну діяльність школярів, що здійснюється за підтримки педагога.

Друге завдання було спрямовано на характеристику проектної діяльності як засобу розвитку соціальної компетентності молодших школярів. У педагогіці проектна діяльність сприймається як спосіб організації педагогічного процесу, заснованого на взаємодії, співробітництво та співтворчість педагога та вихованців у ході поетапної практичної діяльності щодо досягнення намічених цілей. Ключовим моментом проектного підходу, тим, що дозволяє нам використовувати його як інструмент розвитку соціальної компетентності, є те, що для молодших школярів мета проекту є системоутворюючим компонентом діяльності. Коли дитина приймає мету, у неї з'являється прагнення і мотив досягти її, що, в свою чергу, вимагає від дитини прояву різних компетенцій, у тому числі соціальних, таких як вміння

домовлятися, освоювати різні соціальні ролі, вирішувати конфліктні ситуації тощо.

Саме цей метод передбачає включення молодших школярів у практичну соціальну взаємодію на основі цілеспрямованого навчання способів такої взаємодії при наданні їм педагогічної допомоги з боку вчителя.

Вирішуючи наступне завдання, нами було проведено дослідно-експериментальну роботу, спрямовану на розвиток соціальної компетентності молодших школярів засобами проектної діяльності. Для виявлення рівня соціальної компетентності ми використали методiku Е. Перелігіної, І. Фішман на визначення рівня сформованості соціальної компетентності молодших школярів.

Під час проведення діагностики вихідного рівня сформованості соціальної компетентності, ми виявили, що у 35% дітей вона перебуває на низькому рівні. У ході формуючого етапу експериментальної роботи нами було проведено проект проект «Знаю. Осягаю. Дію», який представлений лінією з трьох міні-проектів різних типів: дослідницького, інформаційного та практико-орієнтованого.

З метою перевірки ефективності проектної роботи як засобу розвитку соціальної компетентності, нами було проведено повторне вивчення. Його результати показали, що високий рівень сформованості соціальної компетентності (35%) після формувального експерименту на 15% вище, ніж до експерименту. Показники низького рівня також змінилися на краще. Цей рівень був у 35% учнів, а став 10%. Результати підтвердили, що процес розвитку соціальної компетентності учнів початкової школи ефективний, якщо соціальна компетентність розглядається як соціально значуща, інтегративна якість особистості молодшого школяра.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеев Н. Г. Проектирование и рефлексивное мышление *Развитие личности*. 2002. № 2. С. 92–116.
2. Бібік Н. Компетентність і компетенції у результатах початкової освіти. *Початкова школа*. 2010. № 9. С. 1–4.
3. Басюк Н. А., Гужанова Т. С., Рудницька Н. Ю. Формування соціальної компетентності молодших школярів у навчально-виховному процесі початкової школи. *Проблеми освіти*. 2015. № 84. С. 10–14
4. Будник О. Б. Професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності: дис. ... докт. пед. наук. Житомир, 2015. 552 с
5. Бондаренко З. П., Гонтар М. Г. Формування навичок життєвої та соціальної компетентності в учнівської молоді. *Електронний збірник наукових праць Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти*. 2012. Випуск №4 (10).
URL: http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp10/Gontar.pdf
6. Виготський Л.С. Проблема возраста Собр.соч.: В 6 т. М., 1984. Т.4 С. 244-268.
7. Веремюк Л. Психолого-педагогічні основи школи «дії» *Порівняльно-педагогічні студії*. – 2011. – № 1 (7). – С. 117–123.
8. Гасін М. О. Формування соціальної компетентності підлітків у гуртках гуманітарного напрямку позашкільних навчальних закладів. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д. Г., 2011. С. 46–53.
9. Головатий Н. Ф. Социология молодежи : Курс лекцій К. : МАУП, 1999. 224 с.
10. Данилейко С. І. Шляхи формування соціальної компетентності учнів початкової школи. Матеріали наукової конференції «Соціум. Наука. Культура». URL: <http://intkonf.org/danileyko-sishlyahi-formuvannyasotsialnoyi-kompetentnosti-uchniv-pochtkovoyishkoli>

11. Державний стандарт початкової загальної освіти URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti>

12. Єрмаков І. Г., Пузіков Д. О. Життєвий проект особистості: від теорії до практики: Практи./зорієнт. Посіб. К.: Освіта України, 2007

13. Єрмаков І. Педагогіка життєтворчості: орієнтири для XXI століття Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство : наук.-метод. збірн. / [ред. кол. Н.Софій (голова), І. Єрмаков (кер. авт. кол-ву і наук. ред.) та ін.]. К. : Контекст, 2000. С. 19.

14. Закон України «Про освіту». Верховна Рада України; № 38–39. від 05.09.2017. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

15. Закон України від 05.03.2009 р. № 1065–VI «Про Загальнодержавну програму «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2016 року». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1065-17>

16. Зимняя И. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования Дайджест педагогічних ідей та технологій: Школа-парк. 2003. № 4. С. 18–23.

17. Кондратова Т. С. Развитие социальной компетентности подростков в общеобразовательной школе [Електронний ресурс] Синергетика образования. Вып. 12. Режим доступа : <http://www.sinorb.ru/artcls>

18. Коберник Г. Формування соціальної компетентності учнів загальноосвітньої школи у процесі навчання. Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. Умань, ФОП Жовтий О. О., 2007. Вип. 24. URL: http://library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_probl_silsk_shkolu/24/visnuk_7.pdf

19. Коваленко В. В. Формування соціальної компетентності учнів молодших класів в умовах сучасного інформаційного простору. Освіта та розвиток обдарованої особистості. 2015. № 6 (37) С. 37–40

20. Кононко О. Л. Соціальна компетентність старших дошкільників: типологія та умови ефективного виховання. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. Київ, 2006. С. 211–218
21. Коротина Ю. В. Структурно-содержательные особенности социальной компетентности младших школьников. Вестник Тамбовского государственного университета: Серия. Гуманитарные науки. Педагогика и психология. 2010. Выпуск 12 (92). С. 143–150
22. Киричук О. В. Формування в учнів активної життєвої позиції К. Рад. школа, 1983. – 136 с.
23. Кравченко Т. Теоретико-методичні засади соціалізації дітей шкільного віку у взаємодії сім'ї і школи : [монографія] / Т. В. Кравченко. – К. : Фенікс, 2009. – 416 с.
24. Крузе-Брукс О. А. Формирование социальной компетентности учащихся начальной школы средствами учебной кооперации: дис. ... канд. пед. наук. Великий Новгород, 2008. 176 с.
25. Литовченко О. В. Виховання соціально компетентної особистості в позашкільному навчальному закладі. Шлях освіти. 2009. № 4. С. 28–31. 99.
26. Лібанова Е. М. Гуманізм, суспільна інтеграція та соціальний розвиток. Демографія та соціальна економіка. 2014. № 2 (14). С. 3–15.
27. Марасанов Г. И. Социальная компетентность: психологические условия развития в юношеском возрасте. Москва, Когито-Центр, 2003. 172 с.
28. Міщанчук Н. Формування соціальної компетентності дитини через дієве партнерство вчителя та учнів. Історія України/всесвітня історія. 2011. № 39 (727). С. 3–6.
29. Ніколаєску І. О. Формування соціальної компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів відповідно до вимог нових державних освітніх стандартів. Черкаси, ОІПОПП, 2014. 76 с.
30. Овчарук О. В. Розвиток компетентнісного підходу: стратегічні орієнтири міжнародної спільноти. Компетентнісний підхід у сучасній освіті:

світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики. Київ, «К.І.С.», 2004. 112 с. С. 5–12.

31. Прямикова Е. В. Социальная компетентность школьников: смыслы и практики. Социологические исследования. 2009. № 7. С. 126–132.

32. Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Умань: ПП Жовтий, 2011. Випуск 36. 301 с.

33. Родигіна І. В. Компетентнісний підхід в освіті: філософський базис. Компетентнісний підхід в освіті: теоретичні засади і практика реалізації: Київ: Ін-т обдарованої дитини НАПН України, 2014 С. 78–85.

34. Рожков М. И. Социальные пробы как фактор социализации учащихся. Ярославский педагогический вестник. 1994. № 1. С. 16–18.

35. Основи формування соціальної компетентності молодших школярів: практичний poradnik уклад. О. Юрченко. Умань: ВПЦ «Візаві», 2017. – 250 с.

36. Охріменко Н. Д., Підгурська В. Ю. Виховання учнів початкової школи засобами народознавства. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. 2005. № 24. С. 198–201.

37. Родигіна І. В. Компетентнісний підхід в освіті: філософський базис. Компетентнісний підхід в освіті: теоретичні засади і практика реалізації: Київ: Ін-т обдарованої дитини НАПН України, 2014 С. 78–85.

38. Сухомлинська О.В. Концептуалізація ідей про виховання моральності в сучасній Україні

Режим доступу:

<https://lib.iitta.gov.ua/8944/1/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F%20%D0%9E.%D0%92.%D0%A1%D1%83%D1%85%D0%BE%D0%BC%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97.pdf>

39. Савченко О. Я. Компетентнісний підхід як чинник модернізації змісту освіти. Формування ключових і предметних компетентностей

молодших школярів: дидактико-методичні аспекти: Дайджест. Донецьк: Каштан, 2012. С. 3–8.

40. Савченко О. Я. Упровадження компетентнісного підходу в початковій освіті: здобутки і нерозв'язані проблеми. Компетентнісний підхід в освіті: теоретичні засади і практика реалізації. Київ: Ін-т обдарованої дитини НАПН України, 2014. 370 с. С. 41–50

41. Слостенин, В.А. Введение в педагогическую аксиологию : учеб. пособие для студентов высш. пед. учеб. завед. В. А. Слостенин, Г. И. Чижакова. – М. : Академия, 2003. – 192 с. – С. 65–71.

42. Цветков В. В. Формирование социальной компетентности сельских школьников: дис. ... канд. пед. наук. Великий Новгород, 2002. 155 с.

43. Шахрай В. Соціальна компетентність особистості в науковій літературі. Соціальні виміри суспільства: зб. наук. пр. Київ: ІС НАН України, 2008. Вип. 11. С. 352–362.

44. Школа та батьки. Навчаємо співпраці упоряд. М. К. Голубенко. – К.: Шк. Світ, 2009. – 128 с.

45. Философский словарь А. И. Абрамов и др. ; под ред. И. Т. Фролова. – М. : Республика, 2001. – 719 с.

46. Юрченко О. В. Модель підготовки майбутнього вчителя початкової школи до формування соціальної компетентності молодших школярів. Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»: збірник наукових праць: Серія: Педагогіка. Переяслав-Хмельницький, 2016. Вип. 38 С. 128–137.

47. Юрченко О. В. Соціальна компетентність як предмет наукового дослідження зарубіжних вчених. Становлення і розвиток педагогіки: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. ІваноФранківськ, 23–24 грудня 2016 року). Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2016. С. 120–122

48. Юрченко О. В. Характеристика педагогічних умов формування соціальної компетентності молодшого школяра. Актуальні проблеми

реформування системи виховання та освіти в Україні: збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 22–23 квітня 2016 року). Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2016. С. 92–94.

49. Ярошинська О. О. Проектування освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи: монографія. Умань: ФОП Жовтий О. О., 2014. 456 с

50. Яременко Н., Устич Ю. Методичні рекомендації щодо організації патріотичного виховання дітей та учнівської молоді в ЗНЗ -2005 р. [Електронний ресурс] / Н. Яременко, Ю. Устич. – Режим доступу: <http://nadoest.com/metodichni-rekomendaciyi-shodo-organizaciyi-patriotichnogo-vih>

51. Яценко Л., Кравченко Т. Особливості соціалізації дітей молодшого шкільного віку. Гуманітарний вісник Державного вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди». 2013. № 28. С. 383–388

52. Яценко С. Л. Педагогічні умови реалізації особистісно орієнтованого навчання: метод. рекомендації: Житомир: ЖДУ, 2005. 48 с.